

Obiteljsko nasilje u praksi Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske

Škorić, Marissabell

Source / Izvornik: **Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 2018, 25, 387 - 415**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:118:529129>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-05**

PRAVRI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Dr. sc. Marissabell Škorić*

OBITELJSKO NASILJE U PRAKSI EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA S POSEBNIM OSVRTOM NA PRESUDE PROTIV REPUBLIKE HRVATSKE

U radu se analiziraju najznačajnije presude Europskog suda za ljudska prava u kojima su uspostavljeni standardi u području suzbijanja obiteljskog nasilja i zaštite njegovih žrtava. Posebna pozornost usmjerena je na presude protiv Hrvatske u slučajevima obiteljskog nasilja (Tomašić i dr. protiv Hrvatske, A. protiv Hrvatske, M. M. protiv Hrvatske i Ž. B. protiv Hrvatske) te mjere koje su poduzete kako bi se ispravili propusti na koje je upozorio Europski sud. Praksa Europskog suda bila je poticaj i za donošenje Istanbulske konvencije, prvog sveobuhvatnog europskog dokumenta za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, o kojem će biti riječi u završnom dijelu rada.

U zaključku se ističe kako u Hrvatskoj još uvijek nisu osigurani svi uvjeti za provedbu postojećih propisa o zaštiti žrtava obiteljskog nasilja. Osim toga praksa Europskog suda te brojne rasprave vezane uz ratifikaciju Istanbulske konvencije pokazuju kako i dalje postoji potreba za sustavnim edukacijama policijskih i pravosudnih djelatnika, kao i za razvijanjem i jačanjem društvene svijesti o težini obiteljskog nasilja i potrebi zaštite njegovih žrtava.

Ključne riječi: obiteljsko nasilje, nasilje nad ženama, ljudska prava, Europski sud za ljudska prava, Istanbulska konvencija

I. UVOD

Prvu presudu u predmetu izravno vezanom za obiteljsko nasilje Europski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu: Europski sud) donio je 2007.¹ S obzirom na to da je problem obiteljskog nasilja široko rasprostranjen u europskim državama te s obzirom na težinu posljedica kojima su izložene njegove žrtve, pomalo je iznenađujuće što je tek tada prepoznat kao oblik kršenja temeljnih

* Dr. sc. Marissabell Škorić, izvanredna profesorica na Katedri za kazneno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci

¹ *Kontrová protiv Slovačke*, 31. svibnja 2007. Više o presudi v. *infra* dio 2.1.

ljudskih prava. No razloge za tu relativno kasnu reakciju Europskog suda valja potražiti u snažnoj dihotomiji između javne i privatne sfere, koja je obilježila početak razvoja koncepta ljudskih prava. Upravo je odvojenost javne i privatne sfere dovela do toga da je obiteljsko nasilje dugo vremena bilo izvan djelokruga instrumenata zaštite temeljnih ljudskih prava, čiji je primarni cilj bio zaštititi pojedinca od zlorabe državne vlasti.² Sve do kraja 70-ih godina prošlog stoljeća obiteljsko nasilje nije bilo prepoznato kao problem čije rješavanje treba biti u nadležnosti državnih tijela, već je prevladavao stav da je riječ o privatnoj stvari, u koju se država ne treba miješati. No činjenica je da privatni odnosi ne egzistiraju neovisno o državnoj vlasti, nego, naprotiv, ovise o njoj. Država je ta koja donosi zakonodavstvo kojim regulira privatne odnose i zato je odgovorna osigurati njegovu provedbu u skladu s temeljnim ugovorima o ljudskim pravima. Uz to razvoj spoznaje kako za uživanje ljudskih prava nije dovoljno da njihova zaštita bude usmjerena samo na odnos između pojedinca i države, već naglasak treba biti na zaštiti pojedinca od zlorabe moći, i to neovisno o tome je li riječ o državnoj moći ili moći jedne osobe nad drugom, imao je ključnu ulogu i u razvoju zaštite žrtava obiteljskog nasilja.

Temeljna ljudska prava većinom su formulirana kao negativna prava i od države se zahtijeva da se suzdrži od njihove povrede. No Europski je sud prepoznao da za učinkovitu zaštitu prava zajamčenih Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda to nije dovoljno, nego je nužno i da država poduzme određene aktivnosti.³ Upravo je učinkovita zaštita konvencijskih prava na nacionalnoj razini bila suštinski motiv za nastanak pozitivnih obveza u praksi Europskog suda.⁴ Kroz pozitivne obveze Sud je državama nametnuo dužnost poduzimanja radnja kojima trebaju osigurati djelotvornu i učinkovitu zaštitu konvencijskih prava, i to neovisno o tome krše li ta prava državne vlasti ili privatne osobe. Iako ne postoji jedinstvena i općeprihvaćena definicija pozitivnih obveza ni u teoriji ni u praksi Suda, čini se da mišljenje suca *Martensa*, koji ističe kako je riječ o obvezama koje traže od država stranaka *to take action*, najbolje odražava njihovu bit.⁵ Pozitivne obveze omogućile su progresivni razvoj konvencijskog prava i njegovo tumačenje u skladu sa suvremenim shvaćanjem zaštite ljudskih prava.⁶ Konvencija je naime stari instrument o ljudskim pravima, nastao prije više od pola stoljeća, i s aspekta

² Ewing, A. P., Establishing State Responsibility for Private Acts of Violence against Women under the American Convention on Human Rights, *Columbia Human Rights Law Review*, vol. 26, str. 753.

³ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN MU, 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10 (u daljnjem tekstu: Europska konvencija ili Konvencija).

⁴ Batistić Kos, V., Pozitivne obveze prema Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, disertacija, Pravni fakultet u Zagrebu, 2011, str. 9.

⁵ *Gül protiv Švicarske*, 19. veljače 1996., Izdvojeno mišljenje suca Martensa, § 7.

⁶ Batistić Kos, op. cit., str. 7.

današnjeg društva njezine su odredbe prilično neodređene i sadržajno štute te služe samo kao osnova koju je nužno interpretirati radi stalne nadogradnje, usavršavanja i osuvremenjivanja.⁷ Koncept pozitivnih obveza Sudu je omogućio da Konvenciju tumači kao živi instrument i prilagodi njezin tekst današnjim uvjetima.⁸ Upravo je razvoj pozitivnih obveza kroz praksu Europskog suda doveo do značajnog iskoraka u zaštiti temeljnih ljudskih prava te je imao važnu ulogu u suzbijanju obiteljskog nasilja i zaštiti njegovih žrtava.⁹

Predmet je ovog rada analiza pozitivnih obveza država koje su do sada izgrađene kroz praksu Europskog suda u području suzbijanja obiteljskog nasilja i zaštite njegovih žrtava. Posebno su analizirane presude protiv Hrvatske u slučajevima obiteljskog nasilja i mjere koje su poduzete u cilju otklanjanja utvrđenih propusta. Praksa Europskog suda bila je poticaj i za donošenje Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, koja je u pojedinim državama, uključujući i Hrvatsku, izazvala brojne rasprave, o čemu će biti riječi u završnom dijelu rada.¹⁰

II. NAJZNAČAJNIJE PRESUDE EUROPSKOG SUDA KOJE SE ODNOSE NA OBITELJSKO NASILJE

U Europskoj konvenciji nije propisana posebna odredba koja bi se izravno odnosila na obiteljsko nasilje te je u svojoj dosadašnjoj praksi Europski sud te slučajeve dovodio u vezu s povredom sljedećih prava: prava na život (čl. 2.), zabrane mučenja (čl. 3.), prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života (čl. 8.) i zabrane diskriminacije (čl. 14.).

⁷ Omejec, J., Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava, Strasbourški *acquis*, Novi informator, Zagreb, 2013, str. 1012.

⁸ Čl. 1. Europske konvencije smatra se pravnom osnovom na temelju koje Europski sud može državama članicama nametati pozitivne obveze koje nisu izričito sadržane u čl. 2.-14. Konvencije. O teorijskoj osnovi pozitivnih obveza v. Starmer, K., Positive obligation under the Convention, u: Jowell, J., Cooper, J. (ed.), *Understanding Human Rights Principles*, Hart Publishing, 2001, str. 140-145.

⁹ O razvoju pozitivnih obveza u praksi Europskog suda v. Mowbray, A., *The Development of Positive Obligations under the ECHR by the European Court of Human Rights*, Hart Publishing, 2004, str. 225-227.

¹⁰ Konvencija je stupila na snagu 1. kolovoza 2014., a do sada su je ratificirale 33 države članice Vijeća Europe, uključujući i Hrvatsku. V. Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, NN MU, 3/18, 4/18 (u daljnjem tekstu: Istanbulska konvencija).

2.1. Pravo na život

Pravo na život najosnovnije je ljudsko pravo i prvo navedeno u Europskoj konvenciji. U čl. 2. propisano je kako pravo svakoga na život mora biti zaštićeno zakonom te se državama izričito nameće pozitivna obveza usvajanja zakonske regulative za njegovu zaštitu. U skladu s tom obvezom države su dužne uspostaviti pravni okvir kojim se štiti pravo na život te mehanizme za njegovu provedbu usmjerene, u prvom redu, prema sprječavanju i suzbijanju kaznenih djela te otkrivanju i kažnjavanju njihovih počinitelja. Pored tih općih obveza, koje izričito proizlaze iz čl. 2., države su dužne ispuniti i neke druge pozitivne obveze koje im je Europski sud nametnuo kroz praksu u proteklih dvadesetak godina. Među njima posebno treba istaknuti obvezu poduzimanja preventivnih mjera u cilju zaštite života određene osobe koji je ugrožen kriminalnim radnjama druge osobe. Pri nametanju te obveze Europski je sud bio svjestan da zbog nepredvidivosti ljudskog ponašanja, teškoća u održavanju mira i reda u suvremenim društvima, kao i ograničenih resursa njezino izvršenje predstavlja značajan izazov za države. Zbog toga je istaknuo kako se opseg pozitivnih obveza u odnosu na prevenciju ubojstava ne smije tumačiti na način da se državi nameće nemoguć ili nerazmjern teret. Kako bi se to izbjeglo, Sud je izgradio standarde iz kojih proizlazi da se ta obveza aktivira od onoga trenutka kada su vlasti znale ili morale znati za postojanje stvarne i neposredne opasnosti za život određenog pojedinca (zahtjev predvidljivosti), a povreda nastaje onda kada su njihova tijela propustila poduzeti mjere za koje se, temeljem razumne prosudbe, moglo očekivati da će spriječiti opasnosti (zahtjev razumnosti poduzetih mjera).¹¹ Pozitivna obveza države da preventivno djeluje kako bi spriječila povredu prava na život od iznimne je važnosti upravo za zaštitu žrtava obiteljskog nasilja. S obzirom na to da kod obiteljskog nasilja u pravilu nakon relativno blagih oblika nasilja slijede oni puno teži, koji nerijetko završavaju smrću žrtve, i da se ovdje ne radi o izoliranom incidentu, već o periodičnom ponavljanju nasilja, upravo je pravovremena preventivna reakcija nadležnih tijela od presudne važnosti za zaštitu njegovih žrtava.

Prva presuda u slučaju obiteljskog nasilja u kojoj je utvrđena povreda čl. 2. bila je *Kontrová protiv Slovačke*.¹² U tom je predmetu suprug podnositeljice

¹¹ *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 28. listopada 1998., presuda je u kojoj je Europski sud prvi put dao opsežnu pravnu argumentaciju i potvrdio pozitivnu obvezu države da preventivno djeluje radi zaštite prava iz čl. 2. Iako se nije odnosila na obiteljsko nasilje, standardi koji su u njoj uspostavljeni imali su znatan utjecaj na kasnije odluke Europskog suda u slučajevima obiteljskog nasilja. Više o presudi v. Mowbray, A., *Cases, Materials and Commentary on the European Convention on Human Rights*, Oxford, 2014, str. 120-123.

¹² *Kontrová protiv Slovačke*, 31. svibnja 2007. Pored povrede čl. 2. Sud je utvrdio i povredu prava na djelotvorno pravno sredstvo (čl. 13.) jer je podnositeljici zahtjeva trebalo biti omogućeno podnošenje zahtjeva za naknadu nematerijalne štete, no takav pravni lijek nije joj bio na raspolaganju.

zahtjeva nakon niza prijetnji te fizičkog i psihičkog zlostavljanja podnositeljice i njihove djece na kraju realizirao prijetnje te usmrtio djecu i sebe. Europski je sud utvrdio više propusta nadležnih policijskih vlasti, koje nisu poduzele niz specifičnih mjera koje su prema domaćem pravu bile dužne poduzeti. Među ostalim, propustile su zaprimiti kaznenu prijavu, pokrenuti istragu i kazneni postupak protiv supruga, pravilno registrirati poziv u pomoć te poduzeti odgovarajuće mjere povodom tvrdnji podnositeljice zahtjeva da suprug ima pušku i prijeti da će je usmrtiti.¹³ Iako su u tom predmetu utvrđeni brojni proceduralni propusti policije, Europski sud nije se pozvao na proceduralnu povredu čl. 2., čime je jasno upozorio na to da propuste u istrazi u ovom kontekstu drži neodvojivim dijelom sadržajne povrede preventivne obveze zaštite prava na život.¹⁴

Predmet *Opuz protiv Turske* zasigurno predstavlja jedan od najbrutalnijih slučajeva obiteljskog nasilja o kojima je do sada raspravljao Europski sud.¹⁵ Podnositeljica zahtjeva i njezina majka godinama su bile izložene zlostavljanju i napadima svojih supruga, koji su sezali od prijetnja smrću do nanošenja teških tjelesnih ozljeda i pokušaja ubojstva. Nasilje je kulminiralo 2001., kada je suprug podnositeljice zahtjeva usmrtio njezinu majku.¹⁶ Europski je sud zaključio kako mehanizam provedbe nacionalnog kaznenopravnog sustava nije imao odvratajući učinak i nije spriječio nasilje koje je H. O. godinama činio. U vezi s time Sud se posebno bavio pitanjem obustavljanja postupaka protiv počinitelja obiteljskog nasilja zbog povlačenja prijave žrtve. Naime podnositeljica zahtjeva i njezina majka u nekoliko su navrata povlačile prijave zbog pritisaka i prijetnja smrću koje im je H. O. upućivao. Prema mišljenju nacionalnih vlasti, sukob je nakon povlačenja prijave postao privatna stvar te bi eventualni nastavak kaznenog progona od strane državnih tijela predstavljao povredu čl. 8. Konvencije. Europski sud nije prihvatio takav zaključak, već je naglasio kako država u skladu sa svojim pozitivnim obvezama mora u određenim slučajevima intervenirati u privatni i obiteljski život, zaštititi pojedinca i spriječiti počinjenje kaznenog djela. Prema mišljenju Suda, kad žrtva povuče

¹³ Podnositeljica zahtjeva u studenom 2002. podnijela je kaznenu prijavu protiv supruga u kojoj je navela da ju je istukao električnim kabelom te da je duže vrijeme psihički i fizički zlostavljao. Poslije je u njegovoj pratnji otišla u policijsku postaju, gdje joj je savjetovano što treba napraviti kako bi ublažila navode iz prijave. Nakon toga je djelo pre kvalificirano u prekršaj i nikakve daljnje mjere nisu poduzete. Krajem prosinca policija je obaviještena da suprug ima pušku i prijeti da će ubiti sebe i djecu, no prije njihova dolaska on je otišao. Povodom te prijave više se nije postupalo, a 31. prosinca suprug je ubio djecu i izvršio samoubojstvo.

¹⁴ Batistić Kos, op. cit., str. 102.

¹⁵ *Opuz protiv Turske*, 9. lipnja 2009. U ovom je predmetu utvrđena i povreda čl. 3. i 14. V. *infra* dio 2.2. i 2.4.

¹⁶ Počinitelj je proglašen krivim za ubojstvo i osuđen na kaznu doživotnog zatvora. No smatrajući da postoji niz olakotnih okolnosti, sud mu je u konačnici izrekao kaznu zatvora u trajanju od 15 godina i 10 mjeseci.

prijavu protiv počinitelja nasilja u obitelji, *postoje određeni faktori koje treba uzeti u obzir pri donošenju odluke o nastavku kaznenog progona, kao što su: težina kaznenog djela; jesu li ozljede nanesene žrtvi psihičke ili fizičke; je li upotrijebljeno oružje; je li počinitelj prijetio nakon napada; je li planirao napad; utjecaj (uključujući i psihički) na djecu ako žive u kućanstvu; vjerojatnost ponavljanja djela; nastavak prijetnji po zdravlje i sigurnost žrtve; trenutnačni odnos između žrtve i optuženog i njegov utjecaj na kazneni progon protiv volje žrtve; dotadašnji razvoj odnosa, osobito u smislu eventualnog nasilja u prošlosti, te je li optuženi već poznat policiji, osobito zbog ranijih nasilnih djela (§ 138.-139.).* Što je kazneno djelo teže, odnosno što je veća opasnost od njegova ponavljanja u budućnosti, veća je potreba da se kazneni progon nastavi u javnom interesu, neovisno o povlačenju prijave. U ovom predmetu, prema mišljenju Europskog suda, domaće vlasti obustavljale su kaznene postupke protiv nasilnika ne vodeći u dovoljnoj mjeri računa o navedenim faktorima, posebice o motivima povlačenja prijave. To je posebno zabrinjavajuće kada se ima u vidu da je žrtva u nekoliko navrata iskazivala kako je prijavu povukla zbog pritisaka i prijetnja kojima je bila izložena. Sud nadalje ističe da prepreke u nacionalnom zakonodavstvu koje su onemogućavale kazneni progon u slučaju povlačenja prijave ne mogu ekskulpirati državu od odgovornosti ako je znala za postojanje stvarne opasnosti za život određene osobe. S obzirom na brojne prijave koje su bile podnesene protiv H. O. zbog nasilnog ponašanja i prijetnja, vlasti su znale za postojanje stvarnog i neposrednog rizika za život majke podnositeljice i mogle su predvidjeti smrtonosni napad, no unatoč tim saznanjima nisu poduzele razumne mjere za koje se moglo očekivati da će spriječiti njezino ubojstvo. Jedina reakcija nadležnih tijela na prijave protiv H. O. bila je njegovo saslušavanje, nakon čega je bio pušten. Sud je utvrdio da je postojala obveza preventivnog djelovanja države i da nadležne vlasti nisu postupale s dužnom pažnjom u prevenciji nasilja te su u odnosu na majku podnositeljice zahtjeva povrijedile čl. 2. Europske konvencije.

U presudi *Durmaz protiv Turske* Sud je, za razliku od prethodnog slučaja, utvrdio povredu proceduralne obveze jer nadležne vlasti nisu provele učinkovitu istragu.¹⁷ U ovom je predmetu podnositeljica zahtjeva majka čija je kći umrla neposredno nakon što ju je suprug doveo u bolnicu tvrdeći da se predozirala lijekovima. Domaća tijela prihvatila su takve navode i u potpunosti ignorirala izjave da njihova kći nije bila suicidalna i da je suprug odgovoran za njezinu smrt. Nisu pridavali nikakvu pozornost tome što su se supružnici taj dan svađali te što je suprug udario žrtvu, kao ni navodima roditelja žrtve da je suprug prije već dva puta pretukao njihovu kćer, zbog čega je bila hospi-

¹⁷ *Durmaz protiv Turske*, 13. studenoga 2014. Europski je sud u proteklih dvadesetak godina kroz svoju praksu razradio pojam učinkovite istrage. Više o tome v. Đurđević, Z., Pravo na učinkovitu istragu u kaznenim predmetima: analiza hrvatske prakse i prava, Profili hrvatskog kaznenog zakonodavstva, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2014, str. 105-149.

talizirana u bolnici. Nadležne vlasti olako su zaključile kako je riječ o samo-ubojstvu, bez ikakvih dokaza kojima bi to potvrdili. Europski je sud smatrao da nacionalne vlasti u ovom predmetu nisu provele učinkovitu istragu jer nisu utvrdile okolnosti i uzrok smrti te tko je za nju odgovoran, zbog čega je došlo do povrede proceduralne obveze iz čl. 2. Konvencije.¹⁸

U presudi *Talpis protiv Italije* suci Europskog suda također su utvrdili povredu prava na život, no po prvi put nisu bili jednoglasni u toj odluci.¹⁹ Sudac *Spano* nije se naime složio s većinom, koja je smatrala da Italija nije ispunila preventivnu pozitivnu obvezu iz čl. 2. Prema njegovu mišljenju, preventivna obveza nije nastala jer nije udovoljeno zahtjevu predvidljivosti. U ovom je predmetu naime podnositeljica zahtjeva prvi put zatražila intervenciju policije u lipnju 2012., nakon što je suprug u alkoholiziranom stanju napao nju i djece. U kolovozu ju je suprug ponovno napao nožem te su joj dijagnosticirane ozljede glave, kao i niz ogrebotina i masnica na tijelu. Nakon toga u rujnu 2012. prijavila je supruga zbog nasilja, teške tjelesne ozljede i prijetnje te je zatražila zaštitu. Treći napad na podnositeljicu uslijedio je u studenom 2013. i tada je njezin sin, u pokušaju da je obrani, smrtno stradao, nakon što ga je A. T. tri puta ubo nožem.²⁰ S obzirom na protek vremena između napada, prema mišljenju suca *Spana*, nadležnim vlastima ne može se pripisati znanje o postojanju neposredne opasnosti. Nadalje, ističe sudac *Spano*, za razliku od slučaja *Opuz*, u kojem je postojao niz ozbiljnih napada i prijetnji smrću te višestrukog ozljeđivanja žrtve, iz čega je bilo vidljivo da su vlasti znale za postojanje stvarne opasnosti za život, takav zaključak ne može se izvesti u ovom predmetu. S druge strane većina sudaca nije se složila s njegovim mišljenjem te ističu kako se rizik stvarne i neposredne opasnosti mora procjenjivati uz uzimanje u obzir specifičnog konteksta obiteljskog nasilja.²¹ Prema njihovu mišljenju, incidentni

¹⁸ Europski je sud u još dva slučaja obiteljskog nasilja utvrdio da je Turska povrijedila čl. 2. Europske konvencije. V. presudu *Civek protiv Turske*, 26. veljače 2016., i *Kiliç protiv Turske*, 28. lipnja 2016.

¹⁹ *Talpis protiv Italije*, 2. ožujka 2017.

²⁰ Prethodno je te noći policija dva puta intervenirala. Prvi su put došli na poziv podnositeljice te su zatekli razbijena vrata spavaće sobe i supruga u teškom pijanom stanju. Tom prilikom podnositeljica je izvijestila policiju o prijavi koju je podnijela protiv supruga. A. T. je odvezen u bolnicu, no ubrzo je izašao te je iste noći zatečen na ulici u pijanom stanju, zbog čega je novčano kažnjen.

²¹ Njihovo je mišljenje na tragu ranije zauzetog stava suca *Albuquerquea*, koji traži da se prilikom primjene testa predvidljivosti vodi računa o specifičnostima obiteljskog nasilja te predlaže usvajanje puno strožeg standarda dužne pažnje s obzirom na posebnu ranjivost žrtava obiteljskog nasilja. Prema njegovu mišljenju, *if a State knows or ought to know that a segment of its population, such as women, is subject to repeated violence and fails to prevent harm from befalling the members of that group of people when they face a present (but not yet imminent) risk, the State can be found responsible by omission for the resulting human rights violations*. V. *Valiulienė protiv Litve*, Suglasno mišljenje suca de Albuquerquea, str. 30.

se događaji ne mogu promatrati izolirano jedan od drugoga, već treba voditi računa o tome da je jedno od temeljnih obilježja obiteljskog nasilja ponavljanje nasilnih akata te zastrašivanje žrtve.²² Sud ističe kako je neposredno prije trećeg napada policija dva puta intervenirala, imali su saznanja o ranijim prijavama protiv A. T. i o tome da je agresivan kada je u alkoholiziranom stanju te su trebali znati da predstavlja rizik za podnositeljicu. No nisu poduzeli mjere za koje se temeljem razumne prosudbe moglo očekivati da će spriječiti rizik, pa je Sud većinom od šest glasova za i s jednim glasom protiv utvrdio da su vlasti povrijedile pozitivne obveze iz čl. 2. Konvencije.

2.2. Zabrana mučenja

Zabrana mučenja i drugog nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja ulazi u kategoriju ključnih, apsolutno zaštićenih prava, koja ne podliježu iznimkama i koja nije moguće derogirati ni u doba rata ili drugog izvanrednog stanja koje ugrožava opstanak naroda.²³ Da bi došlo do povrede čl. 3., zlostavljanje mora dosegnuti minimalnu razinu težine koja se procjenjuje u svakom pojedinom slučaju i ovisi o nizu čimbenika kao što su priroda i kontekst ponašanja, njegovo trajanje, posljedice za žrtvu i, u nekim slučajevima, spol, starost i zdravstveno stanje žrtve. Prema tome ne predstavlja svako zlostavljanje povredu čl. 3., već samo ono koje je doseglo minimalnu razinu težine. U tom smislu *Hariss, O'Boyle i Warrbrick* ističu kako se pod tu odredbu ne bi smjela podvoditi ponašanja koja ne predstavljaju najteže oblike zlostavljanja.²⁴ No istodobno valja istaći da se prag tolerancije društva na zlostavljanje snižava, pa se određena ponašanja sada razmatraju u okviru odredbe čl. 3., iako su prije bila obuhvaćena nekim drugim odredbama Konvencije. S jedne strane to dovodi do neujednačenosti sudske prakse, no s druge strane to je posljedica evolutivnog tumačenja, koje polazi od toga da se Konvencija treba tumačiti u svjetlu današnjih okolnosti.

U predmetu *Opuz protiv Turske* Europski je sud utvrdio kako je intenzitet fizičkog i psihičkog nasilja kojem je bila izložena podnositeljica zahtjeva bio dovoljno težak da predstavlja zlostavljanje u smislu čl. 3. i po prvi je put

²² U tom kontekstu treba promatrati i okolnost da je nakon sedam mjeseci od spornog događaja podnositeljica značajno ublažila navode iz prijave izjavljujući kako u vrijeme njezina podnošenja nije dobro znala talijanski jezik (državljanica je Rumunjske i Moldavije). Nakon toga postupak protiv A. T. nastavljen je samo u odnosu na tešku tjelesnu ozljedu te je 2015. osuđen na novčanu kaznu u iznosu od 2.000 eura.

²³ Oblike postupanja iz čl. 3. Europski sud zajedno naziva *zlostavljanje*. Omejec, op. cit., str. 912.

²⁴ Hariss, D., O'Boyle, M., Warrbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2014, str. 236.

zaključio da obiteljsko nasilje može dovesti po povrede tog konvencijskog prava. Prilikom razmatranja je li ponašanje počinitelja doseglo minimalnu razinu težine Sud je uzeo u obzir nasilje koje je podnositeljica zahtjeva pretrpjela u prošlosti, prijetnje koje je počinitelj ponavljao nakon puštanja iz zatvora, strah od daljnjeg nasilja, njezino društveno podrijetlo i, posebice, ranjiv položaj žena u jugoistočnoj Turskoj te je istaknuo kako je riječ o posebno ranjivoj žrtvi. Nadležna su tijela u ovom slučaju znala za zlostavljanje, no propustila su poduzeti razumne mjere za njegovo sprječavanje. Iako nisu bili potpuno pasivni i nakon svake su prijave pokretali kazneni postupak, mjere koje su poduzimali bile su neučinkovite, neprimjerene ozbiljnosti situacije i nedovoljne da spriječe daljnje nasilje. S obzirom na težinu počinjenih kaznenih djela domaći sudovi nisu primjereno reagirali na ponašanje bivšeg supruga podnositeljice, njihove odluke nisu imale preventivni učinak na njegovo ponašanje te su pokazivale određeni stupanj tolerancije prema nasilju.²⁵

U slučaju *Valiulienė protiv Litve* Europski je sud također utvrdio kako je zlostavljanje kojem je podnositeljica zahtjeva bila izložena i u kojem joj je u pet navrata nanosena tjelesna ozljeda, zajedno s osjećajem straha i bespomoćnosti, doseglo minimalnu razinu težine koja je nužna da bi se slučaj mogao podvesti pod čl. 3.²⁶ Podnositeljica zahtjeva podnijela je tužbu domaćem sudu 2001. nakon što ju je partner u kratkom vremenskom razdoblju nekoliko puta pretukao. Protiv njega je pokrenut kazneni postupak zbog nanošenja tjelesnih ozljeda, no istraga je bila obustavljena, pa ponovo otvarana više puta iz različitih razloga, a konačno je obustavljena 2005. Nakon toga oštećena je kao privatni tužitelj preuzela progon, no zbog nastupanja zastare progon je 2007. obustavljen. Taj je predmet Europski sud odlučio razmotriti u okviru povrede čl. 3.,²⁷ iako je Litva podnijela jednostranu izjavu u kojoj je priznala povredu čl. 8. Zbog ranije prakse Suda, u kojoj je slučajeve obiteljskog nasilja, unatoč pozivanju podnositeljica zahtjeva na povredu više odredaba Konvencije, posebno na čl. 3. i 8., uglavnom razmatrao u okviru čl. 8., nameće se pitanje zašto

²⁵ Nakon što je teško pretukao podnositeljicu zahtjeva i nanio joj ozljede opasne za život, počinitelj je pušten da se brani sa slobode *s obzirom na prirodu kaznenog djela i okolnost da se zdravstveno stanje podnositeljice u potpunosti popravilo*. Postupak je na kraju obustavljen jer je ona povukla prijavu. Nakon toga počinitelj je nožem napao podnositeljicu i njezinu majku te im je nanio teške tjelesne ozljede, no i taj je postupak obustavljen. U sljedećem slučaju počinitelj ih je automobilom udario i podnositeljici nanio tjelesne ozljede, a njezinoj majci ozljede opasne za život. Za ta djela u zatvoru je proveo 25 dana i novčano je kažnjen. Konačno, za nekoliko uboda nožem koje je nanio podnositeljici prekršajni ga je sud kaznio novčanom kaznom (§ 169.).

²⁶ *Valiulienė protiv Litve*, 26. ožujak 2013.

²⁷ U izdvojenom mišljenju sudac *Jočienė* zauzeo je suprotan stav smatrajući da nije zadovoljen uvjet minimalne razine težine jer se radi o *very minor injuries* te da je taj slučaj trebalo razmatrati u okviru čl. 8. Konvencije.

je u ovom predmetu odustao od dotadašnje prakse.²⁸ Prema *McQuigg*, razlog zbog kojeg je predmet odlučio razmotriti u okviru čl. 3. može se pronaći u potrebi Suda da naglasi ozbiljnost problema nasilja u obitelji i potakne države članice da se maksimalno i ozbiljno posvete njegovu rješavanju.²⁹ Takvu reakciju zacijelo je isprovocirala i Litva, koja je u jednostranoj izjavi tvrdila da u ovom predmetu nije riječ o povredi čl. 3. zbog *beznačajne prirode ozljeda* nanesenih podnositeljici zahtjeva.

Iste godine Sud je u predmetu *Eremia i drugi protiv Moldavije* ponovno utvrdio povredu čl. 3.³⁰ U ovom slučaju podnositeljice zahtjeva bile su izložene fizičkom (supruga) i verbalnom nasilju (kćeri) od stane supruga, odnosno oca.³¹ Iako su nadležna tijela povodom prijave supruge izričala određene mjere protiv počinitelja, one nisu bile učinkovite. Naime nakon što je zbog nasilja suprug osuđen na novčanu kaznu, postao je još agresivniji te je u razdoblju od mjesec dana policija šest puta intervenirala zbog kršenja izrečenih mjera zabrane približavanja i zabrane stupanja u kontakt s podnositeljicama. Istodobno je podnositeljica zahtjeva zatražila pokretanje istrage protiv A. zbog nasilja, međutim policajci su vršili pritisak na nju tražeći da odustane od prijave. Prema njezinim tvrdnjama govorili su joj kako zbog prijave suprug može ostati bez posla, što će se negativno odraziti na mogućnost školovanja njihovih kćeri. Istraga protiv A. ipak je bila pokrenuta i državni je odvjetnik utvrdio postojanje dokaza da je A. kriv. No smatrajući da se radi o djelu manjeg značaja i s obzirom na druge okolnosti slučaja, uvjetno je odgodio istragu.³² Iako u ovom predmetu nadležna tijela nisu bila potpuno pasivna, izrečene mjere (novčana kazna i mjera zabrane prilaska) nisu bile učinkovite i počinitelj je nastavio s daljnjim nasiljem te je više puta prekršio rješenje o zabrani prilaska. Europski je sud zaključio kako je strah podnositeljice zahtjeva od daljnjih napada bio dovoljno ozbiljan da kod nje prouzroči osjećaje patnje i uznemirenosti koji se mogu podvesti pod pojam nečovječnog postupanja te je utvrdio da je došlo do povrede čl. 3. Sud je posebno istaknuo kako nepoduzimanje odgovarajućih

²⁸ Usp. *Bevacqua i S. protiv Bugarske i A. protiv Hrvatske*, gdje je utvrđena povreda čl. 8. V. *infra* dio 2.3. i 3.1.

²⁹ *McQuigg, R.*, The European Court of Human Rights and domestic violence: *Valiulienė v. Lithuania*, *The International Journal of Human Rights*, vol. 18, 7-8/2014, str. 767-770.

³⁰ *Eremia i drugi protiv Moldavije*, 28. svibanj 2013.

³¹ Povreda čl. 3. utvrđena je samo u odnosu na suprugu. Iako su se i obje kćeri pozvale na kršenje čl. 3., Europski je sud odlučio njihove tužbe razmotriti s aspekta čl. 8. Prema mišljenju Suda, činjenica da su kćeri u više navrata svjedočile nasilju oca nad majkom negativno je utjecala na njihovo psihičko blagostanje. Kako su nacionalne vlasti znale za to i nisu ništa učinile kako bi spriječile ponašanje oca, koje predstavlja miješanje u pravo djece na privatni život, Europski je sud zaključio da su svojim nečinjenjem prekršile pozitivne obveze iz čl. 8.

³² Prema odluci državnog odvjetnika istraga će se ponovo otvoriti ako u razdoblju od godinu dana A. počini drugo djelo.

mjera u odnosu na A. izaziva još veću uznemirenost kada se uzme u obzir da je policajac.³³

Povredu čl. 3. Europski je sud utvrdio i u presudi *D. M. D. protiv Rumunjske*.³⁴ U ovom predmetu podnositelja zahtjeva zlostavljao je njegov otac. Majka podnositelja 2004. u razdoblju od nekoliko mjeseci pet je puta prijavila supruga zbog zlostavljanja njihova trogodišnjeg sina, no policija je tek nakon posljednje prijave pokrenula istragu. U prosincu 2007. protiv oca je podignuta optužnica, no sud ga je oslobodio uz obrazloženje da njegovo *povremeno nepri-mjereno ponašanje* prema sinu ne predstavlja kazneno djelo. Ta je odluka bila ukinuta, a konačna je donesena u travnju 2012., kada je sud zaključio da je ponašanje oca bilo puno ozbiljnije od *izoliranog ili slučajnog* nasilja, koje se može dogoditi kada roditelji kažnjavaju svoju djecu, i uvjetno ga osudio zbog fizičkog i verbalnog zlostavljanja djeteta.³⁵ Europski je sud u presudi posebno upozorio kako odluke domaćih sudova iz kojih proizlazi da bi izolirani i slučajni nasilni postupci mogli biti tolerirani unutar obitelji nisu u skladu ni s domaćim pravom ni s Konvencijom. Utvrdio je kako su nadležna tijela učinila malo ili gotovo ništa nakon prve četiri prijave te kako su prošle tri i pol godine od posljednje prijave do podizanja optužnice. Osim toga cjelokupna duljina postupka od osam godina i četiri mjeseca bila je prekomjerna. Sud je zaključio kako je istraga o zlostavljanju bila neučinkovita zbog predugog trajanja i niza drugih nedostataka te je u ovom predmetu utvrdio proceduralnu povredu čl. 3.³⁶

2.3. Povreda prava na poštivanje privatnog i obiteljskog života

Čl. 8. Europske konvencije regulira zaštitu privatnog i obiteljskog života te doma i dopisivanja. Kao i kod ostalih konvencijskih prava, i u odnosu na tu odredbu obveza država nije ograničena samo na nemiješanje u navedena prava

³³ Sljedeće godine Sud je ponovno utvrdio da je Moldavija povrijedila čl. 3. U presudi *T. M. i C. M protiv Moldavije*, 28. siječnja 2014., istaknuo je kako postoje brojne vrste nasilja u obitelji te da neke od njih ne moraju rezultiraju tjelesnim ozljedama. Od iznimne je važnosti to što je Sud po prvi put u kontekstu obiteljskog nasilja upozorio na ekonomsko nasilje (§ 47.). Detaljnije o presudi v. Škorić, M., Stipković, I., *Praksa Europskog suda za ljudska prava u slučajevima obiteljskog nasilja*, Hrvatska pravna revija, 9/2015, str. 22.

³⁴ *D. M. D. protiv Rumunjske*, 3. listopada 2017.

³⁵ U zajedničkom izdvojenom mišljenju suci *de Gaetano, de Albuquerque* i *Motoc* ističu, pozivajući se na Istanbulsku konvenciju i Konvenciju o pravima djeteta, kako izrečena uvjetna osuda nije u skladu s postojećim međunarodnim standardima (§ 5.).

³⁶ Europski je sud utvrdio i povredu čl. 6. st. 1. zbog propuštanja domaćih sudova da odlučite o naknadi štete smatrajući da su prema domaćem pravu, bez obzira na to što nije bio postavljen formalni zahtjev, bili obvezni o njoj odlučivati jer je žrtva bila maloljetna. Ta odluka nije donesena jednoglasno, već s četiri glasa za i tri protiv.

već uključuje i aktivnu ulogu u njihovoj zaštiti. No, za razliku od čl. 2. i 3., ta odredba nema apsolutni karakter. Štoviše, sukladno čl. 8. st. 2. država se može miješati u ostvarenje tih prava, pa Sud prilikom definiranja pozitivnih obveza države mora voditi računa o načelu polja slobodne procjene države (engl. *margin of appreciation*). To je načelo razvijeno u praksi Europskog suda kako bi se nacionalnim vlastima ostavio određeni manevarski prostor diskrecije u postupanju, u granicama koje im je Sud spreman dati, a da one i dalje ispunjavaju svoje obveze prema Konvenciji.³⁷ Države tako imaju određenu mjeru slobode u ograničenju navedenih prava, što i koriste pozivajući se pritom na svoja kulturnološka, svjetonazorska, etička, vjerska i druga uvjerenja.

Specifičnost prava na poštivanje privatnog i obiteljskog života jest njegova povezanost s drugim pravima koja se štite u Konvenciji. To dovodi do toga da je ponekad teško povući jasnu granicu o tome kada narušavanje fizičkog i psihičkog integriteta pojedinca, kao dijela prava na privatni život, predstavlja povredu čl. 8.,³⁸ a kada ga treba vezati uz zabranu zlostavljanja iz čl. 3. U praksi to razgraničenje ovisi o procjeni Suda je li određeno ponašanje doseglo minimalnu razinu težine da se može smatrati zlostavljanjem, u kojem će slučaju biti riječ o povredi čl. 3., ili je *samo* dovoljno štetno utjecalo na tjelesni i psihički integritet pojedinca i tako dovelo do povrede čl. 8.

Predmet *Bevacqua i S. protiv Bugarske* bio je prvi slučaj obiteljskog nasilja u kojem je Europski sud utvrdio povredu prava na poštivanje privatnog i obiteljskog života.³⁹ Podnositeljica zahtjeva navela je kako je supruga u više navrata prijavljivala zbog nasilja, no domaća su tijela odbijala njezine zahtjeve za kaznenim progonom uz obrazloženje da je zadobila lakše tjelesne ozljede, koje se ne progone po službenoj dužnosti. Prema njihovu mišljenju u njezinu je slučaju bila riječ o privatnoj stvari i policija je poduzela sve što je mogla u okviru svojih ovlasti. Europski je sud u tom predmetu potvrdio da je obveza države temeljem čl. 8. usvojiti odgovarajući pravni okvir za učinkovitu zaštitu tjelesne i psihičke cjelovitosti pojedinca od nasilja drugih (privatnih) osoba te da u domaćem zakonodavstvu nisu bile propisane odgovarajuće administrativne i policijske mjere u odnosu na nasilje u obitelji. Prema njegovu mišljenju Bugarska nije prekršila čl. 8. uvjetujući u određenim slučajevima progon počinitelja nasilja u obitelji prijavom žrtve, već zato što nije usvojila odgovarajući

³⁷ Greer, S., The margin of appreciation: interpretation and discretion under the European Convention on Human Rights, Human Rights Files, 17/2000.

³⁸ Pojam privatnog života iznimno je širok te uključuje, među ostalim, fizički i psihički integritet osobe. Omejec, op. cit., str. 931.

³⁹ *Bevacqua i S. protiv Bugarske*, 12. lipnja 2008. Iako su podnositelji zahtjeva tvrdili da im je povrijeđeno više prava (čl. 3., 8., 13. i 14.), Sud je odlučio ispitati samo je li došlo do povrede čl. 8. Više v. Hasselbacher, L., State Obligations Regarding Domestic Violence: The ECHR, Due Diligence and International Legal Minimums of Protection, *Northwestern Journal of International Human Rights*, vol. 8, 2/2010, str. 202-209.

pravni okvir za sprječavanje nasilja, kažnjavanje počinitelja i zaštitu žrtava obiteljskog nasilja.⁴⁰ Pri tome Sud ističe kako je izbor mjera kojima će država realizirati svoje obveze iz čl. 8. obuhvaćen načelom područja slobodne procjene i ostavljen na dispoziciju države. No istodobno naglašava da propust nadležnih tijela da kazne supruga ili poduzmu bilo koje druge mjere kojima bi spriječili njegovu nezakonito postupanje i tako pruže hitnu i nužnu pomoć podnositeljima zahtjeva predstavlja povredu pozitivne obveze države temeljem čl. 8. Posebno je značajno što je Sud u ovom predmetu po prvi put jasno izrekao kako je argument države da se navedeni predmet odnosi na privatnu stvar nespojiv s njezinim pozitivnim obvezama da podnositeljima zahtjeva osigura uživanje prava iz čl. 8.

Sljedeći predmet u kojem je Sud utvrdio povredu čl. 8. jest *Hajduová protiv Slovačke*.⁴¹ U tom je slučaju podnositeljica zahtjeva bila izložena verbalnom i fizičkom nasilju na javnom mjestu od strane supruga, koji joj je prijetio smrću i nanio lakše tjelesne ozljede. Nakon provedenog kaznenog postupka sud mu nije izrekao kaznu, već mjeru obveznog psihijatrijskog liječenja, jer je utvrđeno da boluje od teškog poremećaja. No kako u presudi nije bilo naloženo da bolnica mora provesti liječenje, suprug je otpušten. Ubrzo nakon izlaska ponovio je prijetnje supruzi i njezinu odvjetniku. U novom postupku opet mu je izrečena mjera obveznog psihijatrijskog liječenja, koja se ovaj put i provodila. Europski je sud u ovom predmetu utvrdio odgovornost države jer zbog proceduralne greške domaćeg suda A. nije bilo podvrgnut liječenju unatoč mišljenju stručnjaka da boluje od ozbiljnog poremećaja ličnosti i da mu je liječenje nužno. Upravo zbog tog propusta podnositeljica zahtjeva ponovo je bila izložena prijetnjama, koje su kod nje uzrokovale opravdani strah, što je utjecalo na njezin psihički integritet.⁴² Domaće su vlasti imale dovoljno saznanja o postojanju stvarne i neposredne opasnosti za podnositeljicu zahtjeva budući da je suprug i ranije pribjegavao fizičkom nasilju i prijetnjama, no nisu poduzele odgovarajuće preventivne mjere kako bi zaštitile žrtvu, zbog čega je došlo do povrede čl. 8. Treba istaknuti kako je Sud u ovom predmetu proširio zaštitu temeljem čl. 8. i na osobe kojima prijeti nasilje iako se ono još nije realiziralo. Naime, za razliku od prethodnih slučajeva, prijetnje koje je A. upućivao nisu se ostvarile kroz konkretno fizičko nasilje.⁴³ Osim toga, za razliku od slučaja

⁴⁰ Sud nije prihvatio argument podnositeljice zahtjeva *that the Convention required state-assisted prosecution, as opposed to prosecution by the victim, in all cases of domestic violence* (§ 82.), ali je istaknuo kako zakon koji onemogućava da se ozbiljna djela nasilja u obitelji progone bez aktivnog uključivanja žrtve otvara pitanje suglasnosti s Konvencijom.

⁴¹ *Hajduová protiv Slovačke*, 30. studenog 2010.

⁴² Suprug je ranije osuđivan, među ostalim, u posljednjih deset godina dva puta zbog kršenja sudske ili administrativne zabrane.

⁴³ Hughes, P., *Recent Developments in European Convention on Human Rights Standards on the Prevention of Domestic Violence*, *Interights Bulletin*, vol. 16, 3/2011, str. 114.

Osman, gdje se Sud referirao na postojanje stvarne i neposredne opasnost za život, u ovom se predmetu postojanje opasnosti od budućeg nasilja i prijetnja smatra dovoljnim za nametanje zaštitne obveze u kontekstu čl. 8.

2.4. Zabrana diskriminacije

Za razliku od prethodno navedenih odredaba, čl. 14. ima nesamostalnu egzistenciju, što znači da postupak pred Europskim sudom ne može bit pokrenut isključivo zbog povrede čl. 14. Drugim riječima, do aktivacije te odredbe dolazi samo u vezi s uživanjem prava i sloboda koje su zajamčene u čl. 2. do 13. Konvencije i mjerodavnim odredbama protokola. U svojoj dosadašnjoj praksi Europski je sud u više predmeta koji su se odnosili na obiteljsko nasilje utvrdio povredu čl. 14. Europske konvencije.

U presudi *Opuz protiv Turske* obiteljsko je nasilje po prvi put definirao kao rodno utemeljeno nasilje i oblik diskriminacije žena te je utvrđena povreda čl. 14. vezano uz čl. 2. i 3. Konvencije.⁴⁴ Sud je naglasio nedostatak stvarne volje da se kazne počinitelji nasilja te pasivnost policije, tužiteljstva i suda u poduzimanju mjera za učinkovitu zaštitu žrtava. Zaključio je da je nasilje u obitelji bilo tolerirano od strane vlasti. Posebno je istaknuo okolnost da policijski službenici nisu istraživali prijave, već su, naprotiv, pokušavali uvjeriti žrtve da ih povuku, kao i da su sudovi ublažavali kazne nasilnicima pozivajući se na običaje, tradiciju i čast. Sud je potvrdio da je sprječavanje nasilja nad ženama pozitivna obveza države temeljem čl. 14. te je utvrdio njegovu povredu jer su nadležna tijela zbog opće i diskriminatorne pravosudne pasivnosti u Turskoj sustavno propuštala žrtvama pružiti zaštitu te tako stvorila klimu pogodnu za nasilje koje je, prema relevantnim statističkim podacima, uglavnom pogađalo žene.

Nakon predmeta protiv Turske Europski je sud povredu čl. 14. u vezi s čl. 3. Europske konvencije utvrdio u predmetu *Eremia i drugi protiv Moldavije*. Zaključio je kako ovdje nije bila riječ samo o propustu nadležnih tijela da odgovore na nasilje ili o njihovoj zakasnjeloj reakciji nego i o ponašanju iz kojeg proizlazi da su odobravalu nasilje i imala diskriminatoran stav prema podnositeljici zahtjeva kao ženi.⁴⁵ Pri tome se Sud pozvao i na izvješće posebnog izvjestitelja UN-a o nasilju nad ženama, njegovim uzrocima i posljedicama, koje potvrđuje dojam da nadležne vlasti nisu u dovoljnoj mjeri uzele u obzir ozbiljnost i raširenost problema obiteljskog nasilja u Moldaviji i njegov diskriminirajući učinak na žene.

U 2016. Europski se sud bavio pitanjem je li Turska povrijedila čl. 14. u tri slučaja obiteljskog nasilja. U dva je našao njegovu povredu (*M. G. protiv*

⁴⁴ Za detalje slučaja v. *supra* dio 2.1.

⁴⁵ Za detalje slučaja v. *supra* dio 2.2.

Turske i *Halime Kiliç protiv Turske*), dok je u presudi *Civek protiv Turske* zaključio kako, s obzirom na to da je utvrđena povreda čl. 2., nije potrebno razmatrati je li došlo i do povrede čl. 14. U potonjem je predmetu Sud donio općeniti zaključak kako obiteljsko nasilje uključuje psihičko i fizičko nasilje, kao i uvrede, kako je riječ o problemu koji postoji u državama članicama i koji nije ograničen isključivo na žene, već njegove žrtve mogu biti i muškarci i djeca.⁴⁶ S jedne strane takav je stav Suda bio izložen kritikama jer upućuje na zaključak da je obiteljsko nasilje rodno neutralno,⁴⁷ no s druge strane prepoznavanje toga da žrtve obiteljskog nasilja mogu biti i muškarci i djeca ne mora nužno dovoditi u pitanje prirodu obiteljskog nasilja kao rodno uvjetovanog nasilja. Ipak, odluka Suda da ne odlučuje o povredi čl. 14. opravdano je izložena kritici jer je iz nje vidljivo da nije prepoznao rodnu uvjetovanost nasilja u ovom predmetu.⁴⁸ No samo mjesec dana poslije, u slučaju *M. G. protiv Turske*, Sud je ponovo potvrdio svoje zaključke iz predmeta *Opuz* kako nasilje u obitelji uglavnom pogađa žene i da je opća i diskriminatorna sudska pasivnost u Turskoj stvorila atmosferu pogodnu za nasilje.⁴⁹ Isto je ponovio i u slučaju *Kiliç protiv Turske* nekoliko mjeseci poslije.⁵⁰

U slučaju *Talpis protiv Italije* Europski je sud također utvrdio povredu čl. 14. zaključivši kako iz ponašanja domaćih vlasti proizlazi da su odobrile nasilje protiv podnositeljice zahtjeva te da je ona bila žrtva diskriminacije zbog toga što je žena.⁵¹ Prilikom donošenja odluke o povredi čl. 14. Sud se pozvao na izvješće Odbora za sprječavanje diskriminacije žena (CEDAW), u kojem se navodi da broj slučajeva femicida u Italiji može voditi zaključku kako nadležne vlasti nisu učinile dovoljno za zaštitu žena, te na izvješće posebnog izvjestitelja UN-a o nasilju nad ženama, u kojem se ističe kako vladine mjere *have not lead to a decrease in the femicide rate or translated into real improvements in the lives of many women and girls* (§ 59.). No treba istaknuti kako odluka o povredi čl. 14. u ovom predmetu nije donesena jednoglasno. Naime suci *Eicke* i *Spano* smatrali su da nema dokaza da su vlasti postupale *in a discriminatory manner of with discriminatory intent towards the particular applicant* te da *the impugned failings were not rooted in the discriminatory intent of the authorities but rather in pure passivity*.⁵² Kad se imaju u vidu ta izdvojena

⁴⁶ *Civek protiv Turske*, § 50., 69.

⁴⁷ Leeuwen, F., Just another murder or gender-based violence? A commentary on *Civek* versus Turkey, Strasbourg Observers, dostupno na: <https://strasbourgeoiservers.com/2016/03/03/just-another-murder-or-gender-based-violence-a-commentary-on-civek-versus-turkey/>.

⁴⁸ Sjöholm, M., Gender-sensitive Norm Interpretation by Regional Human Rights Law Systems, Brill Nijhoff, 2017, str. 403.

⁴⁹ *M. G. protiv Turske*, 22. ožujka 2016., § 96., 116.

⁵⁰ *Kiliç protiv Turske*, 28. lipnja 2016., § 112.-122.

⁵¹ Za detalje slučaja v. *supra* dio 2.1.

⁵² V. izdvojena mišljenja sudaca *Eicke*a (§ 19.) i *Spano* (§ 21.).

mišljena, nameće se pitanje o tome koji se kriteriji moraju ispuniti kako bi se moglo zaključiti da su vlasti u određenom slučaju postupale na diskriminatoran način u odnosu na žrtvu zbog toga što je žena. U predmetu *Opuz*, u kojem je Sud prvi put utvrdio povredu čl. 14., posebno je istaknuto kako su nadležne vlasti obiteljsko nasilje smatrale privatnom stvari, pokušale odvratiti žrtvu od podnošenja prijave te počiniteljima ublažavale kaznu pozivajući se na tradiciju, običaje i čast. I u slučaju *Kilič protiv Turske* Sud je zaključio da neaktivnost, zakasnjela reakcija te posebno pokušaji da se žene odvrte od podnošenja prijave upućuju na diskriminatorno postupanje nadležnih vlasti u odnosu na žene žrtve nasilja. Činjenica je da je u tim slučajevima postojalo više indikatora diskriminatornog postupanja nadležnih vlasti prema ženama žrtvama nasilja i čini se kako suci koji su dali izdvojena mišljenja u predmetu *Talpis* inzistiraju na njima. S druge strane većina sudaca smatra da diskriminirajući stav postoji i u slučajevima kada iz pasivnosti nadležnih tijela proizlazi da toleriraju nasilje i ne uzimaju dovoljno u obzir njegovu ozbiljnost i raširenost u odnosu na žene, kao što je to bilo u slučaju *Talpis*.

III. PRESUDE EUROPSKOG SUDA PROTIV HRVATSKE KOJE SE ODOSE NA OBITELJSKO NASILJE I MJERE KOJE SU PODUZETE U CILJU NJIHOVA IZVRŠENJA

Obiteljsko nasilje u fokusu je interesa znanstvene, stručne i opće javnosti u Hrvatskoj u posljednjih petnaestak godina. Iako je u tom razdoblju poduzet niz različitih zakonodavnih, organizacijskih i drugih mjera, ono i dalje predstavlja ozbiljan problem u Hrvatskoj, na što je u više navrata upozorio i Europski sud.

3.1. Presude Europskog suda protiv Hrvatske koje se odnose na obiteljsko nasilje

Prva presuda Europskog suda protiv Hrvatske koja se odnosila na obiteljsko nasilje bila je *Tomašić i dr. protiv Hrvatske*. U toj je presudi Europski sud utvrdio povredu materijalnopravnog aspekta čl. 2. jer nadležne vlasti nisu poduzele preventivne mjere radi zaštite M. T. i djeteta, čiji su životi bili ugroženi radnjama bivšeg partnera, odnosno oca.⁵³ U ovom su slučaju bili ispunjeni svi zahtjevi iz testa predvidljivosti jer su domaće vlasti znale da su prijetnje M. M. bile ozbiljne, što potvrđuje osuda M. M. na bezuvjetnu zatvorsku kaznu u

⁵³ *Tomašić i dr. protiv Hrvatske*, 15. siječnja 2009. Detalje o predmetu v. Krapac, D. i dr. Presude Europskog suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske u kaznenim predmetima, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013, str. 28-32.

trajanju od pet mjeseci. Uz to izrečena mu je i mjera obveznog psihijatrijskog liječenja jer je utvrđeno da pati od poremećaja osobnosti i da postoji opasnost od ponavljanja djela. U nastavku je Sud ispitaio jesu li nadležne vlasti poduzele sve razumne mjere za zaštitu života majke i djeteta. Posebno se bavio pitanjem normativnog uređenja sigurnosne mjere obveznog psihijatrijskog liječenja i njezine primjene u praksi, te je u vezi s tim istaknuo nekoliko prigovora. Prvi se odnosio na samo trajanje mjere. Naime prema zakonskoj regulativi liječenje M. M. moglo je trajati najviše 2 mjeseca i 5 dana,⁵⁴ a psihijatrijski je nalaz pokazivao da su psihički problemi M. M. bili tako ozbiljne prirode da se nisu mogli riješiti u tako kratkom roku. Osim toga iz dostavljenih dokumenata proizlazi da se liječenje M. M. u zatvoru sastojalo od razgovora sa zatvorskim osobljem, među kojim nije bio psihijatar. Na temelju navedenog Sud je zaključio da provedba mjere obveznog psihijatrijskog liječenja nije bila regulirana na odgovarajući način, što je dovelo u pitanje mogućnost ostvarenja njezine svrhe. Drugi propust koji je utvrdio odnosio se na puštanje M. M. na slobodu, a da prije toga nije učinjena ocjena njegova stanja i procijenjen rizik ostvarenja ranijih prijetnja, iako je u psihijatrijskom izvješću izričito navedeno da postoji velika vjerojatnost da će ponoviti djelo. Osim toga, unatoč izjavama M. M. da ima bombu i da će usmrtniti bivšu partnericu i dijete, nadležne vlasti nikada nisu naložile pretragu njegova stana i vozila.

Europski je sud u presudi istaknuo propuste u domaćem sustavu zaštite života ljudi od postupaka opasnih kriminalaca, uključujući i pravni okvir u kojem nadležne vlasti trebaju djelovati. No iako se nije bavio pojedinačnom odgovornosti državnih službenika, ne treba zanemariti mišljenje suca *Nicolaoua*, koji ističe kako nema nikakvih naznaka o tome da su učinjeni napori u cilju izvršenja sigurnosne mjere. Iako su nadležne vlasti izjavile kako je M. M. bio nesklon suradnji, ne može se pretpostaviti da bi takav njegov stav prevladao da mu je bila pružena odgovarajuća stručna pomoć.⁵⁵ Uz to bilo je očito

⁵⁴ Toliko je vremena preostalo od pravomoćnosti odluke o određivanju mjere liječenja do isteka izrečene kazne.

⁵⁵ KZ/97 je imao određene nedostatke vezane uz reguliranje mjere obveznog psihijatrijskog liječenja, kojima treba pridodati i nedovoljne materijalne, prostorne i kadrovske kapacitete za njezino izvršavanje, na što se upozoravalo u domaćoj stručnoj i znanstvenoj literaturi. Ipak, treba primijetiti da je M. M. kaznu izdržavao početkom 2006., nakon što su stvorene pretpostavke za izvršenje mjere. Unatoč tome ona u odnosu na njega nije bila provedena niti su zbog toga utvrđeni propusti od strane nadležnih osoba. Problematičnom se nije smatrala ni izjava odgovorne osobe zatvora kako *zatvorenik nije inzistirao na psihijatrijskoj terapiji* i zato se njegovo liječenje temeljilo na intenzivnom psihoterapijskom tretmanu, koji se sastojao u razgovoru sa zatvorskim djelatnicima, upraviteljem i drugim osobama (§ 13.). O izvršenju mjere prema KZ/97 v. Pleić, M., Izvršenje sigurnosnih mjera obveznog psihijatrijskog liječenja i obveznog liječenja od ovisnosti s aspekta zaštite prava zatvorenika s duševnim smetnjama, HLJKPP, vol. 21, 2/2014, str. 485-487.

kako su nakon njegova izlaska iz zatvora žrtve bile u smrtnoj opasnosti i da im je bila nužna zaštita koja je izostala, za što nitko nije odgovarao. U tim se okolnostima, ističe sudac *Nicolaou*, pojedinačni propusti ne bi trebali potpuno zanemariti zbog nesavršenosti regulatornih odredaba koje se odnose na izvršenje psihijatrijskog liječenja.⁵⁶

U predmetu *A. protiv Hrvatske* Europski je sud utvrdio povredu čl. 8. jer država nije ispunila svoje pozitivne obveze i osigurala podnositeljici pravo na poštivanje privatnog života.⁵⁷ Postupak pred Sudom *A.* je pokrenula zbog nasilja kojem je bila izložena od strane bivšeg supruga, protiv kojeg je u razdoblju od 2004. do 2009. bilo pokrenuto više prekršajnih postupaka zbog nasilja u obitelji i više kaznenih postupaka zbog nasilničkog ponašanja u obitelji, zapuštanja i zlostavljanja djeteta i maloljetne osobe te prijetnja. Europski je sud zaključio kako je podnositeljica zahtjeva izrekla vjerodostojne tvrdnje da je tijekom duljeg vremenskog razdoblja bila izložena tjelesnom i verbalnom nasilju, uključujući i prijetnje smrću. Uz to uzeo je u obzir psihijatrijska izvješća, iz kojih je bilo vidljivo da *B.* ima težak oblik PTSP-a i da je sklon nasilju, te je zaključio kako je predstavljao prijetnju za tjelesnu cjelovitost podnositeljice i da su nadležna tijela imala pozitivnu obvezu zaštititi je od zlostavljanja.⁵⁸ Ne ulazeći u pravo države da sama odluči koje će mjere poduzeti kako bi ispunila svoje obveze iz Konvencije, Sud primjećuje da se vodio niz kaznenih i prekršajnih postupaka povodom nasilja istog počinitelja na štetu iste žrtve te zaključuje kako bi podnositeljica bila puno bolje zaštićena od nasilja da su vlasti sagledale slučaj u cjelini. Uz to, iako je pred domaćim sudovima pokrenuto više postupaka te je u trenutku podnošenja tužbe Europskom sudu dio njih bio pravomoćno završen, većina kazni i mjera koje su *B.* bile izrečene nije bila izvršena.⁵⁹ Među njima je i mjera psihijatrijskog liječenja, koja mu je bila izrečena u nekoliko navrata jer je utvrđeno da njegovo zdravstveno stanje zahtijeva stalnu psihijatrijsku kontrolu i nadzor.⁶⁰ Europski je sud zaključio kako

⁵⁶ Suglasno mišljenju suca *Nicolaoua*, str. 19.

⁵⁷ *A. protiv Hrvatske*, 14. listopada 2010. Detalje o predmetu v. Krapac, D. i dr., op. cit., str. 104-107.

⁵⁸ Prema mišljenju Suda ta je obveza mogla proizlaziti iz sva tri članka na koja se podnositeljica pozvala (2., 3. i 8.), no kako bi izbjegao analizu toga jesu li prijetnje smrću dovele do nastanka pozitivne obveze temeljem čl. 2. te pitanja koja se odnose na prag u smislu čl. 3., predmet je analizirao isključivo s gledišta čl. 8. Konvencije.

⁵⁹ *B.* nije odslužio kaznu zatvora izrečenu zbog prijetnja. Također, novčanu kaznu izrečenu u jednom prekršajnom postupku nije platio, dok je onu izrečenu u drugom platio tek u manjem iznosu. Neplaćeni dio kazne bio je zamijenjen kaznom zatvora, no nju *B.* nije izdržao jer su, prema izjavi Vlade, kapaciteti zatvora bili popunjeni. Ni izrečena mjera obveznog psihosocijalnog tretmana nije bila provedena jer nisu bile imenovane osobe ovlaštene za njezino provođenje.

⁶⁰ Ova mjera nije bila primijenjena u vezi s nijednim postupkom koji se vodio zbog nasilja *B.* prema podnositeljici zahtjeva. Tek u kaznenom postupku vođenom zbog prijetnje sutkinji i

su nadležne vlasti u različitim postupcima izricale različite mjere usmjerene ili prema psihijatrijskom liječenju B., jer se njegovo zdravstveno stanje činilo uzrokom nasilnog ponašanja, ili su imale za cilj pružiti zaštitu podnositeljici zahtjeva, no znatan dio tih kazni i mjera nije bio proveden. Time je država prekršila svoju pozitivnu obvezu da osigura pravo na poštivanje privatnog života i povrijedila čl. 8. Konvencije.⁶¹

Presudu *M. i M. protiv Hrvatske* Europski je sud donio 2015. i u njoj je utvrdio postupovnu povedu čl. 3. jer nadležna državna tijela nisu žurno istražila navode maloljetne podnositeljice o zlostavljanju od strane oca.⁶² U ovom je predmetu navedeno da je podnositeljica u razdoblju od veljače 2008. do travnja 2011. bila izložena fizičkom i psihičkom zlostavljanju od strane oca. Iznese su tvrdnje da ju je otac psovao, izgovarao vulgarne riječi, zvao uvredljivim imenima te govorio da nikada više neće vidjeti svoju majku. Navedeno je i da ju je često silio da jede hranu koju nije voljela, a kada bi ona to odbila, gurao joj je hranu u usta i razmazivao po licu. Otac je prijetio i fizičkim nasiljem, a sve je kulminiralo incidentom od 1. veljače 2011., kada ju je navodno stisnuo za vrat i udario po licu, što je dovelo do ozljede oka, o čemu postoji medicinska dokumentacija.

Europski sud zaključio je da bi kumulativni učinak prethodno opisanih djela nasilja u obitelji, ako su ona doista počinjena, dosegao minimalnu razinu težine iz čl. 3. i da je podnositeljica iznijela vjerodostojne tvrdnje o zlostavljanju, čime je za nadležna tijela nastala obveza da njezine tvrdnje promptno ispituju, s obzirom na to da je riječ o obiteljskom nasilju prema djetetu. No nadležna tijela to nisu učinila te je Europski sud u vezi s njihovim postupanjem istaknuo dva prigovora. Prvi se odnosi na to što su domaće vlasti poduzele progon samo u odnosu na jedan izolirani incident, i to onaj iz veljače, i tako propustile sagledati situaciju u cjelini. Drugi prigovor odnosi se na predugo trajanje tog postupka budući da u više od četiri godine i pet mjeseci nadležna tijela nisu utvrdila je li podnositeljici tjelesne ozljede nanio otac i, ako jest, sankcionirale ga. Prvi zastoj trajao je dvije godine i unutar tog razdoblja nije bila poduzeta nijedna procesna aktivnost. Nakon toga uslijedio je novi zastoj jer sud nije bio opremljen uređajem za videovezu, zbog čega podnositeljica nije mogla biti

njezinoj kćeri osuđen je 2009. na kaznu zatvora te mu je opet izrečeno obvezno psihijatrijsko liječenje, koje je ovaj put provedeno.

⁶¹ Podnositeljica je tvrdila i da je protiv nje izvršena diskriminacija na temelju spola (čl. 14.). Istaknula je kako su zakoni koji se odnose na obiteljsko nasilje nedostadni, neučinkoviti i diskriminirajući budući da se nasilje u obitelji pretežno čini na štetu žena, no Europski je sud zaključio da nije podnijela dovoljno dokaza da su mjere i praksa nadležnih tijela u slučajevima obiteljskog nasilja diskriminirajući prema ženama (§ 57., 97.-104.).

⁶² *M. i M. protiv Hrvatske*, 3. rujna 2015. Pored postupovne povrede čl. 3. Sud je utvrdio i povredu čl. 8. u odnosu na prvopodnositeljicu (kći) te drugopodnositeljicu (njezinu majku) zbog dugotrajnosti postupka za dodjelu skrbništva.

saslušana. Taj je zastoj u trenutku podnošenja zahtjeva Europskom sudu trajao više od godinu dana. Prema Vladi, postupak je ovisio o dostupnosti uređaja za videovezu. Takvo obrazloženje zastoja Europski je sud smatrao neopravdanim imajući u vidu da je u današnje doba ta ili slična tehnologija lako dostupna. S obzirom na sve okolnosti Sud zaključuje da nadležna tijela nisu promptno reagirala na navode o zlostavljanju djeteta, čime su prekršila svoje postupovne pozitivne obveze na temelju čl. 3. Konvencije.⁶³ Istodobno smatrao je da su ispunila pozitivnu obvezu iz čl. 3. jer su nakon navoda o zlostavljanju poduzela odgovarajuće mjere kako bi procijenila rizik od mogućeg zlostavljanja od strane oca i spriječila ga.

Posljednja presuda protiv Hrvatske koja se odnosi na obiteljsko nasilje jest *Ž. B. protiv Hrvatske*. Europski sud donio ju je 2017. i u njoj je utvrdio povredu prava podnositeljice zahtjeva na poštovanje privatnog i obiteljskog života.⁶⁴ Podnositeljica je 2007. podnijela kaznenu prijavu protiv supruga navodeći da je u protekle dvije godine u više navrata bila žrtva psihičkog i fizičkog nasilja te je na temelju rezultata istrage u siječnju 2008. podignuta optužnica. Podnositeljčin je suprug zatim dva puta nepravomoćno osuđen za nasilničko ponašanje u obitelji na kaznu zatvora u trajanju od sedam mjeseci s rokom kušnje od dvije godine, no drugostupanjski je sud oba puta ukinuo prvostupanjske presude i vratio predmet na ponovno suđenje smatrajući da treba utvrditi još neke činjenice. Na kraju je Općinski sud u siječnju 2013. obustavio postupak uz obrazloženje da je novi Kazneni zakon ukinuo kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji.⁶⁵

Prema mišljenju Europskog suda KZ/11 je pružao odgovarajući zakonodavni okvir za kažnjavanje nasilja u obitelji. Iako je brisao kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji kao samostalno kazneno djelo, propisao je njegovo kažnjavanje kroz čitav niz kaznenih djela kao njihov kvalifikatorni oblik. Tako su ponašanja koja su prije ulazila u opis nasilničkog ponašanja u obitelji i dalje zadržala karakter kaznenog djela, samo sada pod drugim nazivom. Posebno je važno za ovaj predmet to što je nanošenje tjelesnih ozljeda bliskoj osobi propisano kao teži oblik temeljnog kaznenog djela tjelesne ozljede i što se kazneni progon za to djelo, kao i za prijetnju počinjenu na štetu bliske osobe, pokreće po službenoj dužnosti. Sud je primijetio da nadležno državno odvjetništvo nije razmotrilo prekvalifikaciju optužnice na način da supruga optuži za nanošenje

⁶³ U Akcijskom planu dostavljenom Odboru ministara navodi se kako je otac zbog počinjenja kaznenog djela tjelesne ozljede u kolovozu 2015. osuđen na novčanu kaznu u iznosu od 3.766,00 kn. Presuda je u siječnju 2016. postala pravomoćna.

⁶⁴ *Ž. B. protiv Hrvatske*, 11. srpnja 2017. Podnositeljica se u svom zahtjevu pozvala na povredu čl. 3. i 8., a Sud je, pozivajući se na svoju dotadašnju praksu, prigovor ispitao samo u odnosu na čl. 8. Konvencije.

⁶⁵ Kazneni zakon, NN, 125/11 (u daljnjem tekstu KZ/11).

tjelesne ozljede i prijetnju te da je nadležni sud obustavio postupak, bez razmatranja postoji li pravni kontinuitet između kaznenog djela za koje je optužen i nekog od kaznenih djela iz KZ/11. To je dovelo do toga da okolnosti navodnog obiteljskog nasilja nikada nisu utvrđene. Prema mišljenju Suda, postupanje domaćih tijela u ovom predmetu bilo je manjkavo do te mjere da predstavlja povredu pozitivnih obveza države koje proizlaze iz čl. 8. Europske konvencije.

3.2. Mjere koje su poduzete u cilju izvršenja presuda Europskog suda

S obzirom na to da je Europski sud u presudama protiv Hrvatske u slučajevima obiteljskog nasilja upozorio na nedostatke u zakonodavnom okviru te na probleme u praktičnoj primjeni legislativnih rješenja, u nastavku će se navesti mjere koje je Hrvatska poduzela u cilju njihova otklanjanja.⁶⁶

Novi Kazneni zakon, u kojem su se nastojali ispraviti nedostaci na zakonodavnoj razini na koje je upozorio Europski sud u presudi *Tomašić*, donesen je 2011. Njime su uvedene četiri nove sigurnosne mjere s ciljem da se otklone uzroci koji dovode do počinjenja djela i zaštite žrtve nasilja. Riječ je o mjerama obveznog psihosocijalnog tretmana, zabrane približavanja, udaljenja iz zajedničkog kućanstva i zaštitnog nadzora po punom izvršenju kazne zatvora.⁶⁷ U presudi *Tomašić* kao poseban problem istaknuta je regulacija sigurnosne mjere obveznog psihijatrijskog liječenja, pa su i u tom pogledu na zakonodavnoj razini učinjeni određeni pomaci. Ta je mjera preciznije uređena, među ostalim, suženo je područje njezine primjene na bitno smanjeno ubrojive počinitelje, određeno je gdje se može provoditi te je propisana obveza periodičnog sudskog preispitivanja uvjeta za nastavak njezina izvršenja. Nadalje, u KZ/11 kroz definiciju bliske osobe dana je zaštita širem krugu osoba u slučajevima obiteljskog nasilja te je propisano da počinjenje kaznenog djela na štetu bliske osobe predstavlja kvalifikatorni oblik kod niza kaznenih djela za koje je propisana stroža kazna.⁶⁸ Također je određeno da se pojedina kaznena djela počinjena na štetu bliske osobe progone po službenoj dužnosti, dok se njihov temeljni oblik

⁶⁶ Detaljno o mjerama koje je Hrvatska poduzela kako bi ispravila propuste na koje ju je Sud upozorio v. akcijske planove dostavljene Odboru ministara, dostupne na: <https://rm.coe.int/1680709742>. Općenito o izvršenju konačnih presuda Europskog suda v. Konforta, M., Implementacija presuda Europskog suda za ljudska prava, HLJKZP, Zagreb, vol. 24, 2/2017, str. 271-292.

⁶⁷ Više o tim mjerama v. Turković, K., Maršavelski, A. (ur.), Komentar Kaznenog zakona, NN, Zagreb, 2013, str. 103-104, 107-110, 112.

⁶⁸ O novoj koncepciji u načinu inkriminiranja nasilja u obitelji u KZ/11 detaljno v. Škorić, M., Rittossa, D., Nova kaznena djela nasilja u Kaznenom zakonu, HLJKPP, vol. 22, 2/2015, str. 487-491.

progoni po privatnoj tužbi. U Akcijskim planovima dostavljenima za presude *A. protiv Hrvatske* i *M. M. protiv Hrvatske* dodatno se ističe da je Novelom iz 2015. nasilje u obitelji ponovo propisano kao samostalno kazneno djelo (čl. 179.a), čime je omogućeno da se kaznena odgovornost protegne na teže oblike nasilja u obitelji, kojima nisu ostvareni elementi nijednog kaznenog djela, a radi se o ponašanjima koja s obzirom na ozbiljnost i težinu posljedica za žrtvu prelaze okvire prekršajne odgovornosti.⁶⁹

Presude Europskog suda protiv Hrvatske u slučajevima obiteljskog nasilja dovele su do značajnih legislativnih promjena, no u praksi još uvijek postoje određeni problemi koji onemogućuju punu provedbu usvojenih mjera. Tako je Novelom iz 2015. propisano da nadzor nad izvršenjem medicinskih sigurnosnih mjera (obvezno psihijatrijsko liječenje, obvezno liječenje od ovisnosti i obvezan psihosocijalni tretman) u slučajevima kada se izvršavaju izvan završnog sustava vrši tijelo za probaciju, koje treba postupati u skladu s odredbama posebnog zakona i na temelju toga zakona donesenim podzakonskim propisima. No problem postoji jer taj zakon, a time i podzakonski propisi koji bi uređivali tu materiju, još uvijek nisu doneseni, iako su te izmjene i dopune stupile na snagu prije više od tri godine.⁷⁰ Izravan rezultat presude Europskog suda u slučaju *Tomašić* bilo je i uvođenje sigurnosne mjere zaštitnog nadzora po punom izvršenju kazne, koju do tada domaće zakonodavstvo nije poznavalo.⁷¹ No kako za provođenje mjere nisu bili osigurani uvjeti, Novelom iz 2015. ta je odredba izmijenjena na način da je propisano kako njezina primjena

⁶⁹ Presude Europskog suda potaknule su i druge legislativne promjene. Donesen je prvi Zakon o probaciji 2009., a 2013. na snagu je stupio novi, koji je bio usklađen s KZ/11. Usvojene su izmjene Zakona o izvršenju kazne zatvora, a među najvažnijima je ona prema kojoj prije otpusta zatvorenika koji izdržava kaznu zatvora zbog kaznenog djela s elementima nasilja kaznionica/zatvor o tome mora obavijestiti nadležni ured, a on će o tome informirati žrtve ili oštećenika ili njihove obitelji. Izmjenama Zakona o kaznenom postupku proširena su prava žrtava te je usvojen nacrt novog Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji (u međuvremenu je stupio na snagu). Poduzete su i druge mjere, među ostalim, usvojena je Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji i Pravilnik o izvršavanju sigurnosne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana, a Ministarstvo pravosuđa i UNICEF pokrenuli su projekt *The protection of children in criminal proceedings*, u okviru kojega je deset sudova opremljeno najnovijom audiovizualnom opremom za snimanje te su provedene edukacije pravosudnih djelatnika za rad s djecom žrtvama i svjedocima kaznenih djela.

⁷⁰ Garačić, A., Kako prečeste izmjene kaznenih zakona utječu na pravnu sigurnost, Informativnik, 6401/2016.

⁷¹ Tijekom izrade KZ/11 razmatran je i prijedlog da se problem opasnih počinitelja teških kaznenih djela adekvatno riješi uvođenjem mjere sigurnosnog smještaja, koja bi se izricala uz kaznu zatvora, a izvršavala nakon izdržane kazne zatvora. Iako ta mjera postoji u zakonodavstvima većine razvijenih zemalja, izložena je brojnim kritikama, pa je domaći zakonodavac odustao od njezina uvođenja. Umjesto toga, a u cilju rješavanja problema opasnih recidivista, uveo je mjeru zaštitnog nadzora po punom izvršenju kazne. Turković, K., Maršavelski, A., Reforma sustava kazni u novom Kaznenom zakonu, HLJKPP, vol. 19, broj 2/2012, str. 800-801.

dolazi u obzir samo ako nadležno tijelo osuđeniku ne odobri uvjetni otpust te on u cijelosti izdrži izrečenu kaznu zatvora. Kako navodi *Garačić*, svakom se osuđeniku odobri uvjetni otpust barem na nekoliko dana, tako da je ta izmjena zapravo otklonila mogućnost primjene mjere.⁷² Ovom zaključku u prilog idu i statistički podaci, prema kojima u 2015. i 2016. mjera zaštitnog nadzora po punom izvršenju kazne nijednom nije bila izrečena.⁷³ Iako je zakonodavac uvođenjem sigurnosne mjere zaštitnog nadzora po punom izvršenju kazne zatvora nastojao popuniti prazninu te s jedne strane olakšati osuđeniku reintegraciju u društvo, a s druge strane zaštititi društvo od opasnih članova i nakon što u potpunosti izdrže kaznu na koju su osuđeni, evidentno je da ta mjera nije zaživjela u praksi.

IV. ISTANBULSKA KONVENCIJA

Istanbulska konvencija prvi je europski pravno obvezujući dokument koji pruža sveobuhvatan pravni okvir za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Njezinom ratifikacijom države preuzimaju obvezu usvojiti adekvatan zakonodavni okvir za sprječavanje i sankcioniranje svih oblika nasilja i diskriminacije žena te zaštitu žrtava.⁷⁴ Ta Konvencija polazi od toga da je postizanje ravnopravnosti nužan i temeljni uvjet za prevenciju obiteljskog nasilja te propisuje široki raspon mjera kojima je cilj da se žene i muškarci prikazuju jednakopravnima. Posebnu pažnju posvećuje žrtvama i traži od država da im pruže različite oblike pomoći, kao što su pravno i psihološko savjetovanje, financijska pomoć, osposobljavanje i pomoć u pronalaženju zaposlenja, dostupnost skloništa, stalno otvorene besplatne telefonske linije. Nadalje, nameće obvezu državama inkriminirati i adekvatno kazniti nasilje te osigurati žrtvama posebne mjere zaštite tijekom postupka, ističući da dodatnu pozornost treba usmjeriti na pitanje posjedovanja ili pristupa počinitelja vatrenom oružju.⁷⁵ Uza sve to Konvencija zahtijeva poduzimanje sveobuhvatnih i koordiniranih politika na području cijele države i učinkovitu suradnju između svih relevan-

⁷² Loc. cit.

⁷³ Od stupanja na snagu KZ/11 pa zaključno s 2016. mjera je ukupno bila izrečena osam puta, i to većinom zbog kaznenih djela protiv imovine. V. Državni zavod za statistiku, *Punoljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude u 2013., 2014., 2015. i 2016.*

⁷⁴ Detaljno o Istanbulskoj konvenciji i usklađenosti domaćeg zakonodavstva s njezinim odredbama v. Đurđević, Z. i dr., *Analiza usklađenosti zakonodavstva Republike Hrvatske s Konvencijom Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, Zagreb, 2014.

⁷⁵ Na ovaj propust Europski je sud upozorio u presudi *Tomašić* jer nadležna tijela nisu naložila pretragu stana i vozila iako je počinitelj prijetio da će bombom usmrtiti suprugu i dijete.

tnih aktera, pri čemu inzistira na tom da u svakom trenutku u središtu interesa budu prava žrtava.⁷⁶

S obzirom na primarnu svrhu Konvencije, koja se može iščitati već iz samog naslova, iznenađujuće je da su se u pojedinim državama, uključujući i Hrvatsku, javili značajni otpori te organizirale kampanje u cilju sprječavanja njezine ratifikacije, pri čemu se kao posebno sporno isticalo spominjanje pojma roda u Konvenciji. Pitanja kako definirati rod i treba li nasilje u obitelji promatrati kao rodno utemeljeno ili rodno neutralno usvajanjem ove Konvencije dodatno su dobila na aktualnosti. Pri tome su se iskristalizirale dvije skupine mišljenja, jedna koja izričito inzistira na njegovu odbacivanju i druga koja rodnu nejednakost smatra ključnim uzrokom nasilja nad ženama. Prema mišljenju prvih, Konvencija traži iskorjenjivanje tradicije i obiteljskih vrijednosti, uvodi neznanstvenu rodnu teoriju te odvaja spol i rod, što za posljedicu ima stvaranje uvjerenja da se čovjek rađa kao neutralno biće, koje poslije može odabrati hoće li biti muškarac, žena ili neki drugi rod.⁷⁷ S druge su strane oni koji smatraju da je postizanje rodne jednakosti *conditio sine qua non* za suzbijanje obiteljskog nasilja. *Rashida Manjoo*, bivša posebna izvjestiteljica UN-a za nasilje nad ženama, snažno kritizira rodno neutralan pristup rješavanju problema obiteljskog nasilja smatrajući da koncept rodne neutralnosti vodi zaključku da su potencijalne žrtve nasilja u jednakoj mjeri i muškarci i žene te da je riječ o jednako ranjivim skupinama, koje zahtijevaju jednaku vrstu zaštite. Nedvojbeno je kako su žrtve nasilja u obitelji i muškarci te da tom problemu treba pristupati jednako ozbiljno,⁷⁸ no jednako je tako nesporno da nasilje nad muškarcima nije rezultat prevladavajuće i sveprisutne nejednakosti i diskriminacije niti je ono sustavno i široko rasprostranjeno na način kao što to nesumnjivo jest nasilje nad ženama.⁷⁹ U prilog rodnoj uvjetovanosti obiteljskog nasilja idu brojna istraživanja, koja potvrđuju da su njegove najčešće žrtve osobe ženskog spola,⁸⁰ a ono što posebno zabrinjava

⁷⁶ Europski je sud u predmetu *A. protiv Hrvatske* istaknuo kako je država mogla pružiti učinkovitiju zaštitu od nasilja da su nadležna tijela mogla sagledati situaciju u cjelini.

⁷⁷ Istina o Istanbulskoj, dostupno na: <http://istinaoistanbulskoj.info/neprihvatljivo-u-istanbulskoj-konvenciji>.

⁷⁸ Iz definicije obiteljskog nasilja sadržane u čl. 3.b proizlazi da i muškarci mogu biti i jesu žrtve te se države članice pozivaju da Konvenciju primijene u odnosu na sve žrtve obiteljskog nasilja.

⁷⁹ Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, A/HRC/26/38, 28 May 2014, § 61.

⁸⁰ Prema istraživanju koje je provela Agencija Europske unije za temeljna prava u 28 država članica, procjenjuje se da je u razdoblju od 12 mjeseci prije provođenja intervjua 13 milijuna žena u EU-u bilo žrtvom fizičkog nasilja (to je 7 % žena u dobi od 18 do 74 godine), a njih 3,7 milijuna žrtvom seksualnog nasilja. Detaljnije o istraživanju v. Violence against women: an EU-wide survey. Main results report, European Union Agency for fundamental rights, Luxembourg, 2015. Prema Izvješću pravobraniteljice za ravnopravnost spolova u RH je 2017. od uku-

jest činjenica da nasilje s vremenom poprima sve teže oblike⁸¹ te je dodatni, iznimno ozbiljan problem porast femicida.⁸²

Istanbulska konvencija ni na koji način, ni izravno ni neizravno, ne propisuje dokidanje razlika između muškog i ženskog spola kao biološke kategorije, no inzistira na rodnim ulogama kao uzroku nasilja nad ženama, i zato borbi protiv nasilja nad ženama daje posebnu pozornost. Pri tome jasno definira značenje pojmova *rod* i *rodno uvjetovano nasilje*. Tako rod označava *društveno oblikovane uloge, ponašanja, aktivnosti i osobine koje određeno društvo smatra prikladnim za žene i muškarce*, a rodno utemeljeno nasilje nad ženama jest *nasilje usmjereno na ženu zbog toga što je žena ili koje nerazmjerno pogađa žene* (čl. 3. c. i d.). Konvencija dakle polazi od roda kao društvene kategorije naglašavajući uloge koje društvo nameće ženama primarnim uzrokom obiteljskog nasilja. Društvo je ono koje postavlja očekivanja i od muškaraca i od žena, pa su rodne uloge promjenljiva kategorija, koja se razlikuje od društva do društva. Osobe ženskog spola, jednako kao i osobe muškog spola, potpuno su biološki jednake u svim državama svijeta, no svima je već na prvi pogled jasno da žene i muškarci nemaju ni približno istu društvenu poziciju i istu društvenu moć u različitim državama. Do nasilja nad ženama ne dolazi zato što žene imaju različit spol u odnosu na muškarce, nego zato što im društvo tradicionalno nameće podređenu ulogu. Zato Istanbulska konvencija inzistira na promjeni društvenih i kulturnih obrazaca ponašanja i iskorjenjivanju predrasuda, običaja, tradicija i svih drugih postupanja koja se temelje na ideji manje vrijednosti žena ili njihovu stereotipnom prikazivanju kao drugotnih i submisivnih.

pnog broja počinitelja nasilja među bliskim osobama muškaraca bilo 92 %, a žena 8 %. Što se tiče spolne strukture žrtava, njih 75 % ženskog je spola. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, Izvješće o radu za 2017., Zagreb, ožujak 2018., str. 92-94, 311.

⁸¹ Prema istraživanju koje je provela *Kondor-Langer* na uzorku od 113 slučajeva kaznenog djela ubojstva i teškog ubojstva počinjenih u razdoblju od 2005. do 2010. na štetu člana obitelji, pokazalo se da je oko 25 % počinitelja već bilo prijavljivano za neko od djela s elementima nasilja (prijetnja, teška tjelesna ozljeda, nasilničko ponašanje u obitelji i dr.), od čega je gotovo polovina bila počinjena na štetu žrtve koju su počinitelji kasnije usmrtili. *Kondor-Langer, M., Obiteljska ubojstva: ranije delinkventno ponašanje i tijek kaznenog postupka, HLJKPP, vol. 22, 1/2015, str. 164-165.*

⁸² Od 2012. do 2017. u Hrvatskoj su 90 žena ubili njihovi supruzi/partneri/bivši supruzi ili bliske osobe. Posebno je zabrinjavajuća činjenica da se u 2016. i 2017. bilježi najveći porast broja ubojstava žena. Ubijeno je ukupno njih 38, od čega čak 33 od strane bliske osobe. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, op. cit., str. 92-94.

V. ZAKLJUČAK

Cilj ovog rada nije bila detaljna analiza svih presuda Europskog suda donesenih u slučajevima obiteljskog nasilja, već samo onih koje su uspostavile najvažnije standarde u području suzbijanja obiteljskog nasilja i zaštiti njegovih žrtava. Iako se Europskom sudu mogu uputiti određene kritike, koje se u prvom redu tiču nejasnih kriterija prilikom razmatranja radi li se o povredi čl. 3. ili 8. Konvencije te nedosljednosti u odlučivanju o povredi čl. 14., nedvojbeno je njegova uloga u promjeni paradigme vezane uz odnos društva prema nasilju u obitelji. Kroz svoju praksu Europski je sud nametnuo niz pozitivnih obveza državama u pogledu uspostave odgovarajućeg kaznenopravnog sustava za suzbijanje obiteljskog nasilja i učinkovite reakcije nadležnih državnih tijela unutar tog sustava. No ono što je Sud do sada propuštao učiniti jest nametanje državama obveze pružanja socijalne podrške žrtvama, primjerice pružanje financijske pomoći ili uspostavu skloništa za žrtve nasilja. Nedvojbeno je kako su socijalno-ekonomska prava žrtava obiteljskog nasilja posebno važna i u tom pogledu značajan korak naprijed predstavlja usvajanje Istanbulske konvencije, koja nameće državama strankama široki raspon obveza pokrivajući niz područja specifičnih upravo za obiteljsko nasilje. Konvencija rodnu nejednakost prepoznaje kao jedan od temeljnih uzroka nasilja nad ženama, što je izazvalo burne reakcije u više država. No niz istraživanja potvrđuje kako su žrtve obiteljskog nasilja većinom žene, a te podatke potvrđuje i praksa Europskog suda. Naime u svim analiziranim slučajevima žrtve su bile žene (ili djeca), dok su počinitelji bile osobe muškog spola. Stoga usvajanje Istanbulske konvencije predstavlja zasigurno značajan korak u razvoju sustava zaštite žena od nasilja. Pri tome valja imati na umu da je nasilje nad ženama puno više od same diskriminacije i da uključuje povredu njihovih najvažnijih temeljnih prava, uključujući pravo na život. Slučajevi nasilja nad ženama ne mogu se analizirati izolirano od individualnih, institucionalnih i strukturnih čimbenika koji upravljaju i oblikuju živote žena u određenom društvu. Na to je upozorio sudac *de Albuquerque* navodeći kako *the full effet utile of the ECHR can only be achieved with a gender-sensitive interpretation and application of its provisions which takes in account the factual inequalities between women and men and the way they impact on women's life*.⁸³ Isti zaključak vrijedi i za nacionalna zakonodavstva. Iako se na prvi pogled pitanje definicije roda, rodnih uloga i rodne uvjetovanosti nasilja nad ženama može činiti teoretskim pitanjem oko kojeg u demokratskim društvima mogu postojati različita mišljenja, uzroci toga nasilja moraju se jasno definirati jer o njima ovisi sadržaj mjera koje treba poduzeti kako bi se ono suzbilo i njegove žrtve zaštitile. Uzroci nasilja različiti

⁸³ *Valiulienė protiv Litve*, str. 28.

su i zasigurno se ne mogu svesti samo na jedan zajednički nazivnik, no nasilje nad ženama nedvojbeno je uvjetovano i shvaćanjem društvenog položaja žene, što potvrđuju i brojni slučajevi iz prakse Europskog suda.

U presudama *Tomašić i dr. protiv Hrvatske* i *A. protiv Hrvatske* Europski je sud upozorio na normativne propuste i neučinkovitost tadašnje zakonske regulative. Ono što u tim predmetima zabrinjava jest činjenica da problemi na koje je Europski sud upozorio nisu bili nepoznati jer je na njih u domaćoj stručnoj i znanstvenoj literaturi upozoravano i puno prije nego li ih je potvrdio Europski sud. Navedene nedostatke zakonodavac je nastojao otkloniti novim KZ/11 te je na normativnoj razini udovoljeno zahtjevima Suda, no u sustavu opet nisu osigurani svi uvjeti za provedbu postojećih propisa. Pored toga posljednje dvije presude Europskog suda protiv Hrvatske upućuju i na problem neučinkovitog postupanja nadležnih tijela u kaznenim postupcima koji se odnose na obiteljsko nasilje. Teško je razumjeti da nedostatak videoveze može biti opravdanje za nepostupanje koje traje više od godinu dana, i to u postupku koji se vodi zbog sumnje na zlostavljanje djeteta koje cijelo to vrijeme živi s roditeljem protiv kojeg se postupak vodi (*M. i M. protiv Hrvatske*). Jednako tako ostaje nejasno zašto u predmetu *Ž. B. protiv Hrvatske* nadležna domaća tijela nisu ispitala postojanje pravnog kontinuiteta između odredaba ranijeg i novog Kaznenog zakona, već su olako i posve pogrešno zaključila da je KZ/11 dekriminalizirao kazneno djelo nasilja u obitelji. Pravne norme nisu savršene, no njihova nesavršenost ne bi smjela biti alibi za pojedinačne propuste. Ti predmeti potvrđuju općepoznatu činjenicu kako je adekvatna zakonska regulativa tek prvi korak u borbi protiv obiteljskog nasilja, no da je njezina moć u rješavanju značajnih društvenih problema krajnje dvojbena, kao i mogućnost da sama po sebi dovede do značajnijih promjena. Presude Europskog suda, kao i brojne rasprave vezane uz ratifikaciju Istanbulske konvencije, pokazuju kako u Hrvatskoj i dalje postoji potreba za unaprjeđenjem rada nadležnih pravosudnih tijela te za sustavnom edukacijom svih koji se u svom radu susreću sa žrtvama obiteljskog nasilja, kao i za razvijanjem i jačanjem društvene svijesti o težini obiteljskog nasilja i za senzibiliziranjem javnosti za njegove žrtve.

LITERATURA

1. Akandji-Kombe, J. F., Positive obligations under the European Convention on Human Rights, A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights, Human Rights Handbooks, 7/2007.
2. Batistić Kos, V., Pozitivne obveze prema Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, disertacija, Pravni fakultet u Zagrebu, 2011.
3. Đurđević, Z., Pravo na učinkovitu istragu u kaznenim predmetima: analiza hrvatske prakse i prava, Profili hrvatskog kaznenog zakonodavstva, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2014, str. 105-149.

4. Đurđević, Z., Bego, A., Kolarec, Đ., Šimić, S., Analiza usklađenosti zakonodavstva Republike Hrvatske s Konvencijom Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, Zagreb, 2014.
5. Ewing, A. P., Establishing State Responsibility for Private Acts of Violence against Women under the American Convention on Human Rights, *Columbia Human Rights Law Review*, vol. 26, str. 751–800.
6. Garačić, A., Kako česte izmjene kaznenih zakona utječu na pravnu sigurnost, *Informer*, 6401/2016.
7. Greer, S., The margin of appreciation: interpretation and discretion under the European convention on Human Rights, *Human Rights Files*, 17/2000.
8. Jowell, J., Cooper, J. (ed), *Understanding Human Rights Principles*, Hart Publishing, 2001.
9. Harris, D., O'Boyle, M., Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2014.
10. Hasselbacher, L., State Obligations Regarding Domestic Violence: The European Court of Human Rights, Due Diligence, and International Legal Minimums of Protection, *Northwestern Journal of International Human Rights*, vol. 8, 2/2010.
11. Hughes, P., Recent Developments in European Convention on Human Rights. Standards on the Prevention of Domestic Violence, *Interights Bulletin*, vol. 16, 3/2011.
12. Kondor-Langer, M., Obiteljska ubojstva: ranije delinkventno ponašanje i tijek kaznenog postupka, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 22, 1/2015, str. 153-183.
13. Konforta, M., Implementacija presuda Europskog suda za ljudska prava, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, vol. 24, 2/2017, str. 271-292.
14. Krapac, D., Đurđević, Z., Ivičević Karas, E., Bonačić, M., Burić, Z., *Presude Europskog suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske u kaznenim predmetima*, Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013.
15. McQuigg, R., The European Court of Human Rights and domestic violence: *Valiulienė v. Lithuania*, *The International Journal of Human Rights*, vol. 18, 7-8/2014.
16. McQuigg, R., *International Human Rights Law and Domestic Violence*, Routledge, 2011.
17. Mowbray, A., *Cases, Materials and Commentary on the European Convention on Human Rights*, Oxford, 2014.
18. Mowbray, A., *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights*, Hart Publishing, 2004.
19. Omejec, J., *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava. Strasbourški acquis*, Novi informator, Zagreb, 2013.
20. Pleić, M., Izvršenje sigurnosnih mjera obveznog psihijatrijskog liječenja i obveznog liječenja od ovisnosti s aspekta zaštite prava zatvorenika s duševnim smetnjama, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 21, 2/2014, str. 467-508.
21. Sjöholm, M., *Gender-sensitive Norm Interpretation by Regional Human Rights Law Systems*, Brill Nijhoff, 2017.
22. Škorić, M., Rittossa, D., Nova kaznena djela nasilja u Kaznenom zakonu, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 22, 2/2015, str. 483-521.
23. Škorić, M., Stipković, I., Praksa Europskog suda za ljudska prava u slučajevima obiteljskog nasilja, *Hrvatska pravna revija*, 9/2015, str. 13-24.
24. Turković, K., Maršavelski, A. (ur.), *Komentar Kaznenog zakona*, Narodne novine, 2013.
25. Turković, K., Maršavelski, A., Reforma sustava kazni u novom Kaznenom zakonu, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 19, broj 2/2012, str. 795-817.

Summary

DOMESTIC VIOLENCE IN THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS WITH SPECIAL REFERENCE TO JUDGMENTS AGAINST THE REPUBLIC OF CROATIA

The paper analyses the most significant judgments of the European Court of Human Rights, which have established standards in the domain of combating domestic violence and the protection of its victims. Special attention is given to judgments against Croatia in cases of domestic violence (*Tomašić and Others v. Croatia*; *A. v. Croatia*; *M. and M. v. Croatia*; and *Ž. B. v. Croatia*) and the measures taken to correct the omissions addressed by the European Court. The case law of the European Court was also an incentive for the adoption of the Istanbul Convention, the first comprehensive European document combating violence against women and domestic violence, which is discussed in the final part of the paper.

The conclusion raises the issue of Croatia's failure to provide all conditions for the implementation of the adopted regulation on the protection of victims of domestic violence. In addition, the case law of the European Court, as well as numerous discussions related to the ratification of the Istanbul Convention, prove the still existing need for systematic educational training of police and judicial staff in Croatia, as well as for the development and strengthening of social awareness regarding the severity of domestic violence and the need for the protection of its victims.

Keywords: domestic violence, violence against women, human rights, European Court of Human Rights, Istanbul Convention